

“Features and principles of monitoring of industrial enterprise competitiveness”

AUTHORS

Maryna Salun <https://orcid.org/0000-0002-1216-0648>

 <http://www.researcherid.com/rid/F-1743-2016>

Yevhen Palyanychka

ARTICLE INFO

Maryna Salun and Yevhen Palyanychka (2018). Features and principles of monitoring of industrial enterprise competitiveness. *Economics of Development*, 17(3), 74-82. doi: [10.21511/ed.17\(3\).2018.07](https://doi.org/10.21511/ed.17(3).2018.07)

DOI

[http://dx.doi.org/10.21511/ed.17\(3\).2018.07](http://dx.doi.org/10.21511/ed.17(3).2018.07)

RELEASED ON

Thursday, 06 December 2018

RECEIVED ON

Thursday, 06 September 2018

ACCEPTED ON

Wednesday, 19 September 2018

LICENSE

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

JOURNAL

"Economics of Development"

ISSN PRINT

1683-1942

ISSN ONLINE

2304-6155

FOUNDER

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

NUMBER OF REFERENCES

13

NUMBER OF FIGURES

0

NUMBER OF TABLES

3

S. KUZNETS KHNUe

Founder:

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Nauky avenue, 9-A, Kharkiv, 61166, Ukraine
<http://www.hneu.edu.ua/>

Received on: 6th of September, 2018
Accepted on: 19th of September, 2018

© Maryna Salun, Yevhen Palyanychka, 2018

Maryna Salun, Doctor of Economic Sciences, Associated Professor, Professor of the Department of Economy of Enterprise and Management, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Ukraine.

Yevhen Palyanychka, Postgraduate student of the Department of Economy of Enterprise and Management, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Ukraine.

This is an Open Access article, distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution 4.0 International license](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), which permits unrestricted re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

Maryna Salun (Ukraine), Yevhen Palyanychka (Ukraine)

FEATURES AND PRINCIPLES OF MONITORING OF INDUSTRIAL ENTERPRISE COMPETITIVENESS

Abstract

Specific features of the enterprise competitiveness management (like real-time management) set up the need of replace of the occasional analytical work by the competitiveness monitoring system. When forming an information base for monitoring the competitiveness of an industrial enterprise, its sectoral features should be taken into account, therefore, the purpose of the article is to identify and justify industry specific features and principles for monitoring of the competitiveness of an industrial enterprise. The research is based on a dialectical approach to the study of the parameters of the enterprise's competitiveness, which are usually combined into an information base for monitoring with the selection of parameters: the market level of the competitiveness of the enterprise; production and economic level of the competitiveness of the enterprise; product level of the competitiveness of the enterprise. The industry-specific features that determine the specifics of the monitoring competitiveness of an enterprise are identified, namely: the features of the products (its science-consuming complexity, the complexity of the design, etc.); features of operational characteristics of the products; features of the main production processes; features of the technological base of the main production; features of the professional and qualification composition of employees; features of the organization of management processes in the enterprise. Disclosure of the main features of monitoring of the competitiveness of an industrial enterprise were related to establish and implement the principles for such monitoring. Therefore, the article formulates the principles of monitoring of the competitiveness of an industrial enterprise as the fundamental rules which establish a constant correlation of its elements and procedures that make up its essence. The principles of monitoring of the competitiveness of an industrial enterprise, supplemented by specific features, allow us to justify a set of investigated parameters of an industrial enterprise, to make a quantitative assessment of the current state of the object in comparison with past trends and to predict the future state of the object.

Keywords

competitiveness of the enterprise, monitoring, principles of monitoring

JEL Classification

D78, L16

М.М. Салун (Україна), Є.М. Паляничка (Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРИНЦИПИ МОНІТОРИНГУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Анотація

Специфічні особливості процесу управління конкурентоспроможністю підприємства (як управління в реальному масштабі часу) диктують необхідність заміни епізодичної аналітичної роботи системою моніторингу конкурентоспроможності. При формуванні інформаційної бази для здійснення моніторингу конкурентоспроможності промислового підприємства слід враховувати його галузеві особливості, тому метою статті є виділення та обґрунтування галузевих особливостей та принципів здійснення моніторингу конкурентоспроможності промислового підприємства. В основу дослідження покладено діалектичний підхід до вивчення параметрів конкурентоспроможності підприємства, які зазвичай об'єднують в інформаційну базу для здійснення моніторингу з виділенням параметрів: ринкового рівня забезпечення конкурентоспроможності підприємства; виробничо-господарського рівня забезпечення конкурентоспроможності підприємства; продуктового рівня забезпечення конкурентоспроможності підприємства. В ході дослідження виділено галузеві особливості, які визначають специфіку моніторингу конкурентоспроможності підприємства, а саме: особливості продукції що випускається (її науковість, складність конструкції і т.ін.); особливості експлуатаційних характеристик продукції що випускається; особливості основних

виробничих процесів; особливості технологічної бази основного виробництва; особливості професійно-кваліфікаційного складу працівників; особливості організації процесів управління на підприємстві. Розкриття основних особливостей моніторингу конкурентоспроможності промислового підприємства пов'язано з формулюванням принципів здійснення такого моніторингу. Тому у статті сформульовано принципи моніторингу конкурентоспроможності промислового підприємства, під якими розуміють фундаментальні правила, що лежать в основі моніторингу конкурентоспроможності промислового підприємства, встановлюють постійне співвідношення його елементів та процедур, складають його сутність. Наведені базові принципи моніторингу конкурентоспроможності промислового підприємства доповнено специфічними особливостями, які дозволяють обґрунтувати набір досліджуваних параметрів промислового підприємства, проводити кількісну оцінку поточного стану досліджуваного об'єкта в порівнянні з минулими тенденціями розвитку, прогнозувати майбутній стан досліджуваного об'єкта.

Ключові слова

конкурентоспроможність підприємства, моніторинг, принципи проведення моніторингу

Класифікація JEL

D 78, L16

Управління конкурентоспроможністю підприємства починається з аналізу його конкурентоспроможності. В умовах мінливості зовнішнього середовища подібний аналіз повинен проводитися регулярно з метою забезпечення можливості швидкого реагування на зміни, що відбулися для вироблення відповідних коригуючих заходів адаптаційного характеру. Специфічні особливості процесу управління конкурентоспроможністю підприємства (як управління в реальному масштабі часу) диктують необхідність заміни епізодичної аналітичної роботи системою моніторингу конкурентоспроможності.

У загальному вигляді моніторинг, як метод збору інформації, є періодично повторюваним дослідженням, що дає об'єктивну інформацію про зміни досліджуваного об'єкта [1]. В сучасній економічній літературі зустрічаються різні уявлення про змістовне наповнення технології моніторингу від систематичного збору інформації до комплексного підходу, що поєднує діагностику (оцінку поточного), генезис (оцінку минулого) і прогноз (оцінку майбутнього) стану досліджуваних об'єктів [1, 5].

У разі моніторингу конкурентоспроможності підприємства, на наш погляд, більш прийнятний комплексний підхід до визначення технології моніторингу. Виходячи з цього, в технологію моніторингу мікросередовища підприємства були включені наступні основні етапи:

1. Визначення набору досліджуваних параметрів.
2. Контроль процесів, що відбуваються в досліджуваному об'єкті з позиції їх впливу на конкурентоспроможність підприємства.
3. Збір інформації в ході контролю.
4. Аналіз інформації, що включає оцінку поточного стану досліджуваного об'єкта в порівнянні з минулими тенденціями розвитку. Систематичність збору і аналізу даних, характерна для моніторингу, дозволяє проводити ретроспективну оцінку досліджуваного об'єкта.
5. Прогнозування майбутнього стану досліджуваного об'єкта.

Етапи моніторингу мікросередовища підприємства взаємопов'язані і здійснюють взаємний вплив один на одного. Так, в ході контролю може з'ясуватися, що набір досліджуваних параметрів не повною мірою відображає об'єктивну картину процесів, які реально відбуваються на підприємстві. На етапі збору інформації з'ясується, що окремі досліджувані параметри отримати важко або практично неможливо. Аналіз зібраної інформації свідчить про зміну основних тенденцій розвитку об'єкта моніторингу, що вимагає перегляду параметрів моніторингу, технологій проведення контролю та збору інформації; або ж в ході прогнозування виявляються майбутні істотні зрушення в розвитку об'єкта моніторингу, що вимагає коригування кожного етапу моніторингу.

Конкурентоспроможність підприємства може оцінюватися за багатьма параметрами, пов'язаними з особливостями виробництва, збуту і споживання продукції, з ефективністю окремих видів діяльності, елементами господарського процесу. При проведенні моніторингу конкурентоспроможності підприємства використовують набір досліджуваних параметрів, які об'єднують в інформаційну базу для здійснення моніторингу [2, 3, 8, 10, 12, 13] з виділенням:

- ринкового рівня забезпечення конкурентоспроможності підприємства (характеризується показниками – обсяг реалізації продукції; частка підприємства у ринкових продажах; темпи змін сукупного ринкового попиту; ємність ринку; кількість прямих конкурентів, які пропонують аналогічну продукцію; співвідношення максимальної та мінімальної з ринкових часток, які належать

конкурентам, які діють на певному ринку; обсяги витрат підприємства на рекламу та просування товарів; співвідношення витрат на рекламу і просування, що здійснюють підприємство та конкурент, який контролює найбільшу частку ринку; співвідношення витрат на маркетинг і рекламу та обсягу реалізації продукції; співвідношення сукупної маржі, яку отримують посередники, з обсягами реалізації продукції; частка обсягу збуту продукції підприємства, що реалізується кінцевому споживачеві; вартість товарних марок та ін. об'єктів нематеріальної власності, які належать підприємству; рентабельність ринкових операцій; капіталоемність ринкових операцій);

- виробничо-господарського рівня забезпечення конкурентоспроможності підприємства (характеризується показниками – співвідношення розміру штрафів, виплачених за рекламаціями, та обсягу реалізації продукції; рівень завантаження виробничої потужності; обсяг виробництва продукції (за видами); вартість основних активів підприємства; інтегральний показник ефективності використання виробничих ресурсів (за видами); обсяги витрат на перепідготовку та підвищення кваліфікації персоналу; обсяги витрат підприємства на інноваційно-інвестиційну діяльність; обсяги витрат підприємства на утримання невикористаного персоналу; нормативні обсяги ресурсних запасів (за видами); вартість бракованої продукції; співвідношення вартості браку та обсягу випуску продукції);
- продуктового рівня забезпечення конкурентоспроможності підприємства (рентабельність продукції; прибуток від реалізації одиниці продукції; співвідношення цін на продукцію, яка виробляється підприємством та його найближчим конкурентом; інтегральний показник технічної якості продукції; інтегральний показник екологічних параметрів продукції; інтегральний показник досконалості конструктивних параметрів продукції; інтегральний показник ергономічних параметрів продукції; інтегральний показник естетичних параметрів продукції).

При формуванні інформаційної бази для здійснення моніторингу конкурентоспроможності промислового підприємства слід враховувати його галузеві особливості. Стосовно машинобудівних підприємств, галузевими особливостями, які визначають специфіку моніторингу конкурентоспроможності підприємства, є наступні:

- 1) особливості продукції що випускається (її наукомісткість, складність конструкції і т.ін.);
- 2) особливості експлуатаційних характеристик продукції що випускається;
- 3) особливості основних виробничих процесів;
- 4) особливості технологічної бази основного виробництва;
- 5) особливості професійно-кваліфікаційного складу працівників;
- 6) особливості організації процесів управління на підприємстві.

Розглянемо послідовно галузеві особливості, які визначають специфіку моніторингу конкурентоспроможності промислового підприємства.

Особливості першої групи характеризуються високою наукомісткістю машинобудівної продукції [7]. У 2017 р. промислові підприємства впровадили 2,387 інноваційних видів продукції. З яких 477 – нових виключно для ринку та 1,910 – нових лише для підприємства. Із загальної кількості впровадженої продукції 751 – нові види машин, устаткування, приладів, апаратів тощо. Найбільшу кількість інноваційних видів продукції впроваджено на підприємствах Харківської (16.6% загальної кількості впроваджених видів інноваційної продукції), Запорізької (13.4%), Львівської (10.3%), Сумської (9.1%) областей та м. Києва (8.3%); за видами економічної діяльності – на підприємствах з виробництва машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань (23.9%), харчових продуктів (21.4%), основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів (7.8%).

Кількість упроваджених інноваційних технологічних процесів (нових або вдосконалених методів обробки та виробництва продукції) становила 1831, найбільше з яких впровадили підприємства м. Києва (30.0%), Харківської (12.6%), Сумської (12.3%), Запорізької (7.8%) та Дніпропетровської (5.8%) областей; за видами економічної діяльності – підприємства з виробництва машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань (18.8%), добування природного газу (17.7%), виробництва готових металевих виробів, крім машин і устаткування (13.4%), та харчових продуктів (7.9%). Із загальної кількості впроваджених інноваційних технологічних процесів 611 – маловідходні, ресурсозберігаючі.

Основним джерелом фінансування інноваційних витрат залишаються власні кошти підприємств – 7,704.1 млн грн (або 84.5% загального обсягу витрат на інновації); кошти державного бюджету та місцевих бюджетів у вигляді інноваційних витрат становили 322.9 млн грн (3.5%); кошти вітчизняних інвесторів загалом склали 380.9 млн грн (4.2%); обсяги кредитів для здійснення інновацій становили 594.5 млн грн (6.5%).

Галузевими особливостями продукції машинобудування, що визначають специфіку моніторингу конкурентоспроможності промислового підприємства є наступні:

- складність конструкції продукції, яка обумовлює високу трудомісткість моніторингу конкурентоспроможності продукції через наявність великої кількості об'єктів, параметрів, показників, які підлягають моніторингу. За таких умов, для забезпечення якісного та ефективного моніторингу необхідно пред'являти високі вимоги до професійно-кваліфікаційного рівня учасників моніторингу. Складність конструкції машинобудівної продукції потребує, при проведенні моніторингу конкурентоспроможності підприємства, окремо досліджувати організацію виробництва, адже чітко організований процес виробництва дозволяє скорочувати непродуктивні витрати, що приводить до зниження загальних витрат на виробництво продукції, і, при інших рівних умовах, підвищувати ефективність виробничо-господарської діяльності і, отже, конкурентоспроможність підприємства [6];
- високі питомі ціни продукції, що пов'язано з високим рівнем витрат на її виробництво та є результатом складності конструкції і технології виготовлення. З урахуванням цієї особливості при проведенні моніторингу конкурентоспроможності особливої уваги слід приділяти відстеженню прийнятності цін на продукцію підприємства для споживачів, співвідношенню «якість-ціна» продукції, ефективності маркетингової діяльності з розробки і реалізації цінової політики підприємства;
- тривалість використання продукції машинобудування передбачає необхідність моніторингу попиту на запасні частини, а також рівня розвитку передпродажного і післяпродажного обслуговування продукції. Результати моніторингу дозволять підприємству розробляти заходи щодо підвищення якості сервісного обслуговування продукції; забезпечити продукцію, що знаходиться в експлуатації, необхідною кількістю запасних частин, комплектуючих виробів, що в свою чергу, полегшить просування товарів на ринку, їх ефективну експлуатацію споживачами, а, отже, конкурентоспроможність підприємства в цілому;
- випередження темпів морального зносу машинобудівної продукції над темпами її фізичного зносу. З появою нової більш досконалої продукції на ринку споживачі можуть відмовитись від її придбання з огляду на те, що наявна морально застаріла техніка, що знаходиться в експлуатації на підприємстві, ще фізично не зношена і може використовуватися далі. Тому забезпечення конкурентоспроможності підприємства з урахуванням такої галузевої особливості вимагає орієнтації моніторингу на відстеження нових науково-технічних знань, патентів на нові винаходи, тенденцій в розвитку техніки, технології і т.п. З метою підвищення результативності такого моніторингу високі вимоги повинні пред'являтися до рівня кваліфікації та професіоналізму суб'єктів, що беруть участь в проведенні моніторингу;
- часта зміна продукції через появу виробів з більш високими споживчими характеристиками, що також потребує моніторингу. Результати моніторингу будуть сприяти формуванню попиту в обсягах, необхідних і достатніх для окупності додаткових виробничих і маркетингових витрат, пов'язаних з частою змінністю продукції. З іншого боку, дана особливість викликає необхідність уніфікації методики моніторингу конкурентоспроможності промислового підприємства, що дозволить знизити трудомісткість дослідження;
- перевищення тривалості циклу розробки машинобудівної продукції над тривалістю циклу її виробництва. Недооцінка цієї особливості при здійсненні моніторингу конкурентоспроможності промислового підприємства може призвести до того, що до виробництва приймаються або морально застарілі товари, або товари, які можуть морально застаріти до моменту їх виходу на ринок. Статистика інноваційної діяльності свідчить, що лише 55% створених машин і устаткування впроваджуються у виробництво, з них 17% в рік створення зразка, 20% у другому році, 11% у третьому році, а виробництво інших відкладається на більш пізній строк [7, 9]. При цьому інноваційні продукти застарівають ще до початку їх серійного виробництва, що робить рівень конкурентоспроможності продукції машинобудування низьким. У той же час, світовий досвід показує, що вихід на ринок з виробами, які

лише частково задовольняють його вимогам або взагалі не відповідають їм, призводить до суттєвих прямих економічних втрат [4]. Зокрема підраховано, що невідповідність рівня якості пропонованого на ринок товару на 10% в порівнянні з середньосвітових рівнем призводить до зниження ціни на 15-20%; невідповідність рівня якості на 15-20% призводить до зниження ціни на 40-50%; продукт, якість якого не відповідає вимогам світового ринку на 40-50% взагалі неможливо продати. Виходячи з цієї особливості при організації моніторингу конкурентоспроможності підприємства необхідно орієнтуватися на те, що на етапі розробки продукції буде досліджено структуру витрат на наукові дослідження і дослідно-конструкторські розробки, на науково-технічний рівень виробу, який повинен перевищувати існуючі зразки, а також на якість продукції на стадії розробки, на стадії впровадження у виробництво і на стадії серійного випуску;

- висока частка витрат на НДДКР в загальній сумі витрат, пов'язаних з виведенням машинобудівної продукції на ринок. Врахування цієї особливості продукції дозволяє оптимізувати розподіл витрат між пошуковими та прикладними науковими дослідженнями, а також дослідно-конструкторськими роботами, що попередить багаторазові зміни конструкторської документації, що виникають в ході технічного і робочого проектування через неоптимальну структури витрат на створення нової продукції, повторні розробки, переробки при випробуваннях зразків і т. п. Оптимізація витрат за стадіями НДДКР дозволяє на наступних стадіях знизити витрати на маркетинг машинобудівної продукції. Це, в свою чергу, дозволить підвищити ефективність збуту, результативність виробничо-господарської діяльності та конкурентоспроможність промислового підприємства;
- жорсткі вимоги до забезпечення надійності, безпеки, ергономічності, промислової естетики, рівня стандартизації та уніфікації продукції, патентної чистоти визначають якість і ціну продукції, а отже її рентабельність і конкурентоспроможність на ринку. Дана особливість встановлює проведення моніторингу якості продукції на основі базових показників якості.

Розглянуті галузеві особливості продукції машинобудування, що визначають специфіку моніторингу конкурентоспроможності промислового підприємства наведено в Таблиці 1.

Таблиця 1. Галузеві особливості продукції машинобудування, що визначають специфіку моніторингу конкурентоспроможності промислового підприємства

Джерело: Узагальнено авторами.

Вид галузевої особливості	Специфіка моніторингу конкурентоспроможності промислового підприємства
Складність конструкції виробу	Висока трудомісткість через наявність великої кількості параметрів та показників, які підлягають моніторингу. Високі вимоги до професійно-кваліфікаційного рівня учасників моніторингу. Потреба окремо досліджувати організацію виробництва продукції.
Високі питомі ціни продукції	Дослідження співвідношення «якість-ціна» продукції, ефективності маркетингової діяльності з розробки і реалізації цінової політики підприємства.
Тривалий час використання продукції	Необхідність дослідження попиту на запасні частини, а також рівня розвитку передпродажного і післяпродажного обслуговування продукції.
Випередження темпів морального зносу продукції над темпами її фізичного зносу	Орієнтація моніторингу на відстеження нових науково-технічних знань, патентів на нові винаходи, тенденцій в розвитку техніки, технології і т.п. Високі вимоги до професійно-кваліфікаційного рівня учасників моніторингу.
Часта зміна продукції через появу виробів з більш високими споживчими характеристиками	Дослідження змін споживчих характеристик продукції. Уніфікація методики моніторингу конкурентоспроможності промислового підприємства.
Перевищення тривалості циклу розробки машинобудівної продукції над тривалістю циклу її виробництва	Дослідження структури витрат на наукові дослідження і дослідно-конструкторські розробки для досягнення такого науково-технічного рівня виробу, який перевищуватиме існуючі зразки за показниками якості продукції на стадії розробки, на стадії впровадження у виробництво і на стадії серійного випуску.
Висока частка витрат на НДДКР в загальній сумі витрат, пов'язаних з виведенням машинобудівної продукції на ринок	Оптимізація розподілу витрат між пошуковими та прикладними науковими дослідженнями, а також дослідно-конструкторськими роботами.
Жорсткі вимоги до забезпечення надійності, безпеки, ергономічності, промислової естетики, рівня стандартизації та уніфікації продукції, її патентної чистоти	Проведення моніторингу якості продукції на основі відповідних показників.

Наступними особливостями, що визначають специфіку моніторингу конкурентоспроможності промислового підприємства, характеризують економічну єдність призначення виробу:

- 1) націленість на забезпечення економії живої праці, матеріальних і енергетичних ресурсів при використанні продукції в сфері виробництва;
- 2) націленість на забезпечення нової якості життя споживачів при використанні продукції у сфері споживання.

Виходячи із зазначених особливостей, при проведенні моніторингу конкурентоспроможності промислового підприємства, додатково уваги потребуватимуть витрати на експлуатацію виробленої продукції з метою їх мінімізації; вивчення відповідності споживчих властивостей продукції потребам споживачів як у сфері виробництва, так і у сфері особистого споживання. Зазначені дії дозволять мінімізувати зусилля підприємства щодо формування попиту на продукцію та забезпечити її конкурентоспроможність (Таблиця 2).

Таблиця 2. Особливості, що характеризують економічну єдність призначення продукції машинобудування та визначають специфіку моніторингу конкурентоспроможності промислового підприємства

Джерело: Узагальнено авторами.

Вид особливості	Специфіка моніторингу конкурентоспроможності промислового підприємства
Націленість на забезпечення економії живої праці, матеріальних і енергетичних ресурсів при використанні продукції в сфері виробництва	Дослідження витрат на експлуатацію продукції (окремо за сферами виробництва та споживання).
Націленість на забезпечення нової якості життя споживачів при використанні продукції у сфері споживання	Вивчення відповідності споживчих властивостей продукції потребам споживачів як у сфері виробництва, так і у сфері особистого споживання.

Наступна група виділених особливостей, які доцільно враховувати при проведенні моніторингу конкурентоспроможності промислового підприємства, обумовлені однорідністю споживаних сировини і матеріалів. Найбільш типовим проявом цих особливостей є високі значення показників металоємності, енергоємності продукції машинобудування. Урахування цієї особливості потребує орієнтації моніторингу конкурентоспроможності промислового підприємства на відстеження та максимальне використання безвідходних технологій, а також нових методів виробництва, які дозволяють економити матеріали та енергоресурси; на вивчення техніко-економічних показників використання матеріальних та енергетичних ресурсів (відсоток втрат, питомі витрати, вихід придатного та інших); на виявлення можливостей переробки відходів, їх утилізації.

Інші особливості визначаються потужністю технологічної бази та технологічних процесів, що використовує промислове підприємство. Машинобудівним підприємствам притаманні:

- висока питома вага активної частини основних виробничих фондів в їх загальній вартості, а в її складі машин і обладнання. Виходячи з цього в ході моніторингу конкурентоспроможності промислового підприємства необхідно відслідковувати стан і ступінь досконалості техніки що використовується; прогресивність застосовуваних технологій, їх мобільність; відповідність професійно-кваліфікаційного рівня персоналу підприємства вимогам, що пред'являються до обслуговування механізованого, автоматизованого і автоматичного обладнання; виявляти можливості диверсифікації виробництва, участі підприємства в інтеграційних угрупованнях;
- висока фондомісткість продукції, що впливає на рівень витрат, пов'язаних з формуванням амортизаційних відрахувань, ремонтного фонду, витрат на утримання та експлуатацію обладнання та інших об'єктів основних фондів. Це може призвести до зниження ефективності виробничо-господарської діяльності в результаті зростання витрат на утримання і експлуатацію основних виробничих фондів, і, отже, конкурентоспроможності промислового підприємства в цілому. В таких умовах особливої уваги в процесі моніторингу слід приділити вивченню ефективності використання

- основних виробничих фондів, виявленню факторів і резервів її зростання;
- висока складність технологічних процесів і їх організації, несинхронність (перериваність) технологічного процесу з опорою на поточний принцип виробництва, тривалий цикл виробництва найбільш складних і габаритних виробів, які визначають складність робіт з організації і проведення моніторингу конкурентоспроможності промислового підприємства, високу його трудомісткість, високі вимоги до професійно-кваліфікаційного рівня суб'єктів моніторингу, а також превалювання процедур, пов'язаних з виявленням можливостей формування і використання промисловим підприємством техніко-технологічних і організаційно-економічних конкурентних переваг (низький рівень зносу основних виробничих фондів, висока питома вага прогресивного обладнання, високий рівень автоматизації виробництва і управління, використання сучасних інформаційних технологій, високий професійно-кваліфікаційний рівень персоналу, наукова організація праці, система менеджменту, орієнтована на досягнення конкурентоспроможності, ефективність маркетингової діяльності та ін.) для забезпечення його конкурентоспроможності.

Розглянуті особливості технологічної бази та технологічних процесів, що використовує промислове підприємство, які визначають специфіку моніторингу конкурентоспроможності промислового підприємства наведено в Таблиці 3.

Таблиця 3. Особливості технологічної бази та технологічних процесів машинобудування, що визначають специфіку моніторингу конкурентоспроможності промислового підприємства

Джерело: Узагальнено авторами.

Вид особливості	Специфіка моніторингу конкурентоспроможності промислового підприємства
Висока питома вага активної частини основних виробничих фондів в їх загальній вартості, а в її складі машин і обладнання.	Необхідність відслідковувати: 1) стан і ступінь досконалості техніки що використовується; 2) прогресивність застосовуваних технологій, їх мобільність; 3) відповідність професійно-кваліфікаційного рівня персоналу підприємства вимогам, що пред'являються до обслуговування механізованого, автоматизованого і автоматичного обладнання. Виявляти можливості диверсифікації виробництва, участі підприємства в інтеграційних угрупованнях
Висока фондомісткість продукції.	Вивчення ефективності використання основних виробничих фондів, виявлення факторів і резервів її зростання
Висока складність технологічних процесів і їх організації. Несинхронність технологічних процесів. Поточність виробництва.	Виявлення можливостей формування і використання промисловим підприємством техніко-технологічних і організаційно-економічних конкурентних переваг для забезпечення його конкурентоспроможності
Високі показники незавершеного виробництва для підтримки виробничого процесу.	

Наступна група особливостей визначається професійно-кваліфікаційним складом кадрів, наприклад, високим рівнем кваліфікації працівників та випередженням темпів зростання чисельності інженерно-технічного персоналу над темпами зростання чисельності робітників. Урахування цієї особливості потребує від моніторингу відстежувати науково-технічний рівень НДДКР, структуру витрат на НДДКР, рівень наукової організації праці, професійно-кваліфікаційний рівень персоналу підприємства. Дана група особливостей визначає можливості використання сучасних інформаційних технологій у виробництві, що дозволить автоматизувати моніторинг конкурентоспроможності промислового підприємства.

Остання група особливостей характеризує специфічні умови праці у машинобудуванні, які характеризуються високим рівнем механізації та автоматизації праці, складністю управління великим трудовим колективом. Ці особливості визначають доцільність організації багаторівневої системи моніторингу конкурентоспроможності промислового підприємства.

Розкриття основних особливостей моніторингу конкурентоспроможності промислового підприємства пов'язано з формулюванням принципів здійснення такого моніторингу.

Під принципами моніторингу конкурентоспроможності промислового підприємства розуміють фундаментальні правила, що лежать в основі моніторингу конкурентоспроможності промислового підприємства, встановлюють постійне співвідношення його елементів та процедур, складають його сутність.

Принципами моніторингу конкурентоспроможності промислового підприємства є: наукове обґрунтування, системність, комплексність, спадкоємність, ефективність, безперервність, оперативність, перспективність, специфічність, динамічність та гнучкість [2, 5, 12].

Принцип наукової обґрунтованості моніторингу конкурентоспроможності промислового підприємства передбачає використання наукових методів та підходів до організації та проведення моніторингу, а також урахування реальних умов формування системи моніторингу конкурентоспроможності промислового підприємства. Забезпечення виконання даного принципу ґрунтується на виконанні наступних вимог:

- 1) при розробці методів та інструментів здійснення моніторингу необхідно враховувати прийняту на підприємстві методологію та технологію здійснення досліджень;
- 2) висновки за результатами моніторингу повинні ґрунтуватись на думках експертів та бути підтверджені кількісними показниками конкурентоспроможності підприємства.

Принцип системності полягає в розгляді моніторингу конкурентоспроможності промислового підприємства як частини системи управління конкурентоспроможністю підприємства та як відокремленої системи з властивою їй внутрішньою структурою, тобто повинен включати: виконання ряду функцій управління (аналіз, контроль, регулювання, прогнозування); сталість взаємозв'язків системи моніторингу конкурентоспроможності промислового підприємства та складових конкурентоспроможності промислового підприємства.

Принцип комплексності полягає у встановленні єдності взаємопов'язаних елементів системи моніторингу конкурентоспроможності промислового підприємства. Відповідність даним принципом забезпечується виконанням ряду вимог:

- здійснення моніторингу по всіх виділених складовими конкурентоспроможності промислового підприємства;
- охоплення всіх виділених функцій моніторингу;
- реалізація моніторингу протягом всіх етапів життєвого циклу продукції.

Принцип спадкоємності означає необхідність встановлення зв'язку між оновленнями в процесі поступального розвитку системи моніторингу на основі:

- поступовості, поетапності становлення і реформування системи моніторингу конкурентоспроможності промислового підприємства;
- врахування індивідуальних умов і тенденцій розвитку системи моніторингу.

Принцип ефективності трактується як необхідність забезпечення найкращого співвідношення результатів моніторингу та витрат на його організацію і проведення. Оскільки моніторинг конкурентоспроможності промислового підприємства є складною інформаційною системою управління, то для забезпечення його ефективності важливою є повнота, релевантність, адекватність, об'єктивність, точність, своєчасність, безперервність, структурованість, специфічність інформації.

Принцип безперервності означає, що моніторинг конкурентоспроможності промислового підприємства здійснюється з урахуванням вимог:

- наявність постійної, незмінної мети моніторингу (формування інформації для здійснення оцінки конкурентоспроможності промислового підприємства, розробки рекомендацій та прийняття обґрунтованих управлінських рішень у конкурентному середовищі);

- спадкоємність вирішуваних завдань забезпечення конкурентоспроможності підприємства;
- поступовий розвиток системи моніторингу конкурентоспроможності промислового підприємства.

Принцип оперативності передбачає з одного боку оперативне опрацювання інформації, а з іншого – оперативне прийняття рішень у ризикових ситуаціях.

Принцип перспективності наголошує на необхідності орієнтації моніторингу як на виконання тактичних, так і стратегічних цілей і задач конкурентоспроможності підприємства.

Принцип специфічності передбачає обов'язкове урахування особливостей, що визначають специфіку моніторингу конкурентоспроможності промислового підприємства.

Принцип динамічності та гнучкості обумовлює необхідність враховувати зовнішні та внутрішні зміни у роботі підприємства для надання їй можливості своєчасної перебудови та удосконалення.

ВИСНОВКИ

Таким чином, наведені базові принципи моніторингу конкурентоспроможності промислового підприємства доповнено специфічними особливостями, які дозволяють обґрунтувати набір досліджуваних параметрів промислового підприємства, проводити кількісну оцінку поточного стану досліджуваного об'єкта в порівнянні з минулими тенденціями розвитку, прогнозувати майбутній стан досліджуваного об'єкта.

Напрямок подальших досліджень є розробка методичного забезпечення щодо моніторингу машинобудівних підприємств Харківської області.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Baranyk, Z. P., & Beridze, T. M. (2016). Удосконалення концептуальних положень статистичного моніторингу в системі стратегічного управління підприємством [Udoskonalenni akontseptualnykh polozhen statystychnogo monitoryngu v systemi stratehichnogo upravlinnia pidpriemstvom]. *Prykladna statystyka: problemy teorii ta praktyky*, 18-19, 5-10. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Psptp_2016_18-19_3
2. Bulakh I. V., & Nadtoka T. B. (2010). Оцінка конкурентоспроможності підприємства сфери телекомунікацій [Otsinka konkurentospromozhnosti pidpriemstva sfery telekomunikatsii] monografiia (244 p). Donetsk: DRUK-INFO. Retrieved from <http://ea.donntu.org:8080/jspui/bitstream/123456789/18342/1/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D0%B8%D1%8F.pdf>.
3. Didchenko, O. I., & Manuilova, I. O. (2013). Оцінка конкурентоспроможності промислового підприємства [Otsinka konkurentospromozhnosti promyslovogo pidpriemstva]. Retrieved from http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_5_143.pdf.
4. Fortune (2013). 20 companies that lost the most. Retrieved from <http://fortune.com/2013/05/06/20-companies-that-lost-the-most/>
5. Halitsyn, V. K., Suslov, O. P., & Samchenko, N. K. (2013). Концептуальні засади моніторингу [Kontseptualni zasady monitorynhu]. *Biznes-inform*, 9, 330-335.
6. Hrynova, V. M., & Salun M. M. (2009). Організація виробництва [Organizatsiia vyrobnytstva] (582 p.). Kyiv: Znannia.
7. Kislenco, O. (2018). Інноваційна діяльність промислових підприємств у 2017 році [Innovatsiina diialnist promyslovykh pidpriemstv u 2017 rotsi]. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publnauka_u.htm.
8. Makarova, L. V., Tarasov, R. V., & Akzhigitova, O. F. (2014). Методика оцінки конкурентоспроможності підприємства [Metodika otsenki konkurentosposobnosti predpriyatiya] *Modern scientific researches and innovations*, 2. Retrieved from <http://web.snauka.ru/issues/2014/02/31616>.
9. Mashliy, H. B., & Mosiy, O. B. (2017). Сучасний стан інноваційної діяльності в Україні [Suchasnyi stan innovatsiinoi diialnosti v Ukraini]. Retrieved from http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/23307/2/NPS_2017_Mashliy_H-Current_state_of_innovative_29.pdf.
10. Nesterenko, E. G., & Borodin, D. A. (2010). Параметры оценки конкурентоспособности предприятий автомобилестроения [Parametry otsenki konkurentosposobnosti predpriyatiy avtomobilestroyeniya]. *Vestnik Samarskogo gosudarstvennogo ekonomicheskogo universiteta*, 8(70), 42-48. Retrieved from http://vestnik.sseu.ru/view_pdf.php?pdf=3139
11. Shved, T. V., & Bila, I. S. (2017). Оцінка конкурентоспроможності підприємства [Otsinka konkurentospromozhnosti pidpriemstva]. *Ekonomika i suspilstvo*, 8, 405-410. Retrieved from http://www.economyandsociety.in.ua/journal/8_ukr/70.pdf.
12. Ukrainka, L. O., & Riabyk, H. Ye. (2012). Організація моніторингу конкурентних переваг і конкурентоспроможності підприємства [Organizatsiia monitoryngu konkurentnykh perevag i konkurentospromozhnosti pidpriemstva]. *Problemy ekonomiky*, 4, 151-157.
13. Voronov, D. S. (2010). Оценка конкурентоспособности предприятия [Otsenka konkurentosposobnosti predpriyatiya]. Retrieved from <http://www.kpilib.ru/article.php?page=207>